

บทที่ 1

บทนำ

สภาพความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“50 ปี แรกของชีวิต ผมได้รับจากแผ่นดินนี้มากพอ และ 50 ปี ต่อจากนี้ถ้าผมอยู่ถึง 100 ปี ผมจะขอทุ่มเทกายใจ สมอง พลังทั้งหมด และเวลาให้กับชาติ เพราะฉะนั้น ผมเต็มใจและพอใจที่จะใช้เงินที่หามาได้จากส่วนตัว เพื่อทำพรรคการเมืองหนึ่ง พรรคให้เป็นพรรคที่ประชาชนหวังได้ก่อนที่การปฏิรูปการเมืองจะมารับช่วงอย่าง สมบูรณ์ ผมพร้อมและเต็มใจซึ่งมีเพื่อน ๆ หลายคนที่ใช้ความมั่งคั่งส่วนตัวไม่ เบียดเบียนครอบครัวมาช่วยกันทำพรรคนี้เป็นพรรคที่ไม่ทุจริตคอร์รัปชัน”¹

พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร

นับตั้งแต่ประเทศไทยมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2540 อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการออกแบบร่างรัฐธรรมนูญ (constitutional design) ของสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ (ส.ส.ร.) ส่งผลให้กติกาทางการเมืองของไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมาก ซึ่งกติกาดังกล่าวนี้ได้ครอบคลุมไปถึง กติกาที่ว่าด้วยระบบการเลือกตั้ง ภายใต้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2541 และกติกาดังกล่าวได้ผ่านการจัดตั้งและการดำรงอยู่ของพรรคการเมือง ภายใต้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 ซึ่งภายใต้กติกาใหม่ดังกล่าว พบว่าการเมืองไทยในเวลาช่วงนี้ ได้ผ่านการเลือกตั้ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาแล้วด้วยกัน 3 ครั้ง นั่นคือ การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เมื่อ

¹ คำกล่าว พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ในการประชุมใหญ่สามัญประจำปีของพรรคไทยรักไทย ที่อาคาร ยิมเนเซียม 2 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต เมื่อวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2544, อ้างถึงใน “ทุกก้าวกล้า... เพื่อไทยแกร่ง” วาจาบนเวทีประชุมใหญ่ ไทยรักไทย ‘ทักษิณ ชินวัตร’, มติชนรายวัน (23 เมษายน 2544), น. 2.

วันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544, การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548 และการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2549

ดังนั้นการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544 จึงนับได้ว่าเป็นการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ครั้งแรกภายใต้กฎกติกาทางการเมืองใหม่ ซึ่งการเลือกตั้งในครั้งนี้ พรรคไทยรักไทยในฐานะพรรคการเมืองน้องใหม่² ที่เพิ่งก่อตั้งมาได้เพียง 2 ปีเศษ กลับได้รับเลือกตั้งด้วยคะแนนเสียงที่สูงกว่าพรรคการเมืองอื่น ๆ ถึง 248 ที่นั่ง ในขณะที่พรรคประชาธิปัตย์ซึ่งเป็นพรรคการเมืองที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานกว่า 50 ปี กลับได้จำนวนที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรเพียง 128 ที่นั่ง และพรรคการเมืองอื่น ๆ อันได้แก่ พรรคชาติไทยได้ 41 ที่นั่ง พรรคความหวังใหม่ 36 ที่นั่ง พรรคชาติพัฒนา 29 ที่นั่ง พรรคเสรีธรรม 14 ที่นั่ง พรรคราษฎร 2 ที่นั่ง พรรคกิจสังคม 1 ที่นั่ง และพรรคถิ่นไทย 1 ที่นั่ง ต่อที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎร 500 ที่นั่ง³ ซึ่งเป็นเหตุให้พรรคไทยรักไทยสามารถเป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลผสมร่วมกับพรรคชาติไทย พรรคความหวังใหม่ และพรรคเสรีธรรม ส่งผลให้ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้าพรรคพรรครักไทยได้ดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี ตลอดวาระการดำรงตำแหน่ง 4 ปีเต็ม (9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 - 8 มีนาคม พ.ศ. 2548) จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองไทยครั้งใหม่ที่รัฐบาลอยู่ภายใต้การบริหารงานโดยผู้นำทางการเมืองที่มาจาก การเลือกตั้งในระบบประชาธิปไตยจนครบวาระการบริหารงาน 4 ปีเต็ม โดยไม่มีการยุบสภาผู้แทนราษฎร⁴ อันแสดงถึงเสถียรภาพและความเข้มแข็งของฝ่ายบริหารและนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นไปตามเจตนารมณ์หลักของรัฐธรรมนูญ

² พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้ก่อตั้งพรรคไทยรักไทย (ทรท.) อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2541 และได้ใช้ชื่อภาษาอังกฤษทับศัพท์ว่า Thai Rak Thai Party (TRTP) และพรรคไทยรักไทยได้ดำเนินกิจการทางการเมืองในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งมาโดยตลอด เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการเลือกตั้งทั่วไปที่จะมีขึ้นในวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544.

³ สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, <<http://www.ect.go.th>>, [เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2548].

⁴ ประเทศไทยเคยมีสภาผู้แทนราษฎรที่ดำรงตำแหน่งอยู่จนครบวาระมาแล้วสองครั้งในช่วง พ.ศ. 2476 - 2480 และช่วงปี พ.ศ. 2495 - 2500 ซึ่งในสมัยนั้นเป็นระบบสภาเดียว มีสมาชิกสองประเภท สมาชิกประเภทที่ 1 มาจากการเลือกตั้ง และสมาชิกประเภทที่ 2 มาจากการแต่งตั้งในจำนวนเท่ากัน.

ฉบับนี้ที่ต้องการให้เกิดฝ่ายบริหารที่เข้มแข็งและนายกรัฐมนตรีที่เข้มแข็ง (strong executive and strong prime minister)⁵ จนอาจกล่าวได้ว่าการบริหารงานการเมืองไทยในช่วงเวลานี้ตกอยู่ภายใต้ต้นนโยบายการบริหารงานของพรรคไทยรักไทยอย่างเบ็ดเสร็จ

มิเพียงเท่านั้น ผลจากการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งต่อมา เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548 พรรคไทยรักไทยยังทำให้เกิดปรากฏการณ์ทางการเมืองครั้งใหม่อีกครั้ง โดยเป็นพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียวสามารถจัดตั้งรัฐบาลได้ ภายใต้กฎกติกาการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตย จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นช่วงที่การเมืองไทยถูกบริหารงานโดย “รัฐบาลพรรคเดียวแบบพรรคเด่นพรรคเดียว (single party government)” โดยพรรคไทยรักไทย ได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งด้วยจำนวนที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรถึง 377 ที่นั่ง ทิ้งห่างพรรคการเมืองอื่น ๆ อันได้แก่ พรรคประชาธิปัตย์ ที่มีจำนวน 96 ที่นั่ง พรรคชาติไทย 25 ที่นั่ง และพรรคมหาชน 2 ที่นั่ง⁶ จึงส่งผลให้พรรคไทยรักไทยภายใต้การนำของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ในฐานะหัวหน้าพรรคแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาล ขึ้นดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีสืบเนื่องอีกหนึ่งสมัย ตั้งแต่วันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2548

ด้วยสภาวะเหตุการณ์ใหม่ถึงสองครั้งที่เกิดขึ้นในข้างต้น นับได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองไทยที่ควรนำมาศึกษายิ่งนัก เพราะ ประการแรก ในอดีตการเมืองไทยมักมีการจัดตั้งรัฐบาลที่มาจากความร่วมมือกันของหลายพรรคการเมือง ในรูปแบบ “รัฐบาลผสมหลายพรรค (coalition government)” เสมอมา นับเป็นเวลารวมแล้วถึง 44 ปี⁷ จนเป็นที่กล่าวได้ว่าระบบพรรคการเมืองไทยเป็นระบบพรรคการเมืองแบบหลายพรรค (multi-party system) แล้วเหตุปัจจัยใดเล่าที่ส่งผลต่อการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียว และ ประการที่สอง ได้แก่ การที่พรรคการเมืองหนึ่ง

⁵ เกษียร เตชะพีระ, บุษกับทักษิณ (กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2547), น. 172.

⁶ สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง <<http://www.ect.go.th>>, [เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2548].

⁷ นับตั้งแต่การเลือกตั้งครั้งที่ 7 เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2500 ถึงการเลือกตั้งครั้งที่ 20 เมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544 (การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 7 นับเป็นการเลือกตั้งที่มีกฎหมายรับรองการจัดตั้งพรรคการเมือง นั่นคือ พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2498 แต่อย่างไรก็ตามอาจนับได้ว่ารัฐบาลผสมของไทยมีมาตั้งแต่การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 1-20), ดูเพิ่มเติมได้จากตารางที่ 1.1 : ผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของไทยตั้งแต่ครั้งที่ 7-22.

สามารถดำรงตำแหน่งทางการบริหารประเทศได้ติดต่อกันถึงสองสมัย และสามารถจัดตั้งเป็นรัฐบาลได้โดยพรรคการเมืองเดียว ถึงแม้ว่าเวลาการคงอยู่ของรัฐบาลพรรคเดียวแบบพรรคเด่นพรรคเดียวของไทยจะมีเพียงแค่ 11 เดือน แต่เวลาแห่งการบริหารงานทางการเมืองที่ต่อเนื่องของพรรคไทยรักไทยอย่างต่อเนื่องนั้นมีถึง 5 ปี ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มากพอต่อการศึกษาว่าเหตุปัจจัยใดส่งผลต่อการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียว โดยสามารถแบ่งพัฒนาการของช่วงเวลาออกได้เป็น 2 ช่วงเวลา คือ ช่วงที่หนึ่ง การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544 ตั้งแต่วันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 ถึง 8 มีนาคม พ.ศ. 2548 และ ช่วงที่สอง การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548 ตั้งแต่วันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2548 และไปสิ้นสุดเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 อันเนื่องมาจากการที่ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ประกาศยุบสภาผู้แทนราษฎร และกำหนดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปใหม่ในวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2549 ตามตารางที่ 1.1 ดังนี้

ตารางที่ 1.1

แสดงผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของไทยตั้งแต่ครั้งที่ 7-22⁸

การเลือกตั้งทั่วไป (ครั้งที่)*	จำนวนพรรคการเมืองที่ส่งสมาชิกลงสมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร	จำนวนพรรคการเมืองที่ส่งสมาชิกลงสมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร	จำนวนพรรคการเมืองที่ร่วมกันจัดตั้งรัฐบาล
7 (26 ก.พ. 2500)	28	11 (+ กลุ่มอิสระไม่สังกัดพรรคจำนวน 11 คน)	2
8 (15 ธ.ค. 2500)	30	11 (+ กลุ่มอิสระไม่สังกัดพรรคจำนวน 11 คน)	2
9 (10 ก.พ. 2512)	14	9 (+ กลุ่มอิสระไม่สังกัดพรรคจำนวน 10 คน)	1
10 (26 ม.ค. 2518)	42	22	12
11 (4 เม.ย. 2519)	39	19	4
12 (22 เม.ย. 2522)	28	13 (+กลุ่มอิสระไม่สังกัดพรรคจำนวน 67 คน)	5 (+ กลุ่มอิสระไม่สังกัดพรรคจำนวน 67 คน)

⁸ รวบรวมโดยผู้เขียนเอง.

การเลือกตั้งทั่วไป (ครั้งที่)*	จำนวนพรรคการเมืองที่ส่ง สมาชิกลงสมัคร สมาชิกสภา ผู้แทนราษฎร	จำนวนพรรคการเมืองที่ส่ง สมาชิกลงสมัคร สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และได้รับเลือกเป็น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร	จำนวน พรรคการเมืองที่ ร่วมกันจัดตั้งรัฐบาล
13 (18 เม.ย. 2526)	16	10 (+ กลุ่มอิสระไม่สังกัด พรรคจำนวน 24 คน)	4
14 (27 ก.ค. 2539)	17	15	4
15 (24 ก.ค. 2531)	16	15	6
16 (22 มี.ค. 2535)	15	11	5
17 (13 ก.ย. 2535)	12	11	5
18 (2 ก.ค. 2538)	12	11	7
19 (17 พ.ย. 2539)	13	11	6
20 (6 ม.ค. 2544)	43	9	4
21 (6 ก.พ. 2548)	25	4	1
22 (2 เม.ย. 2549)**	8	-	-

หมายเหตุ : ผู้เขียนนับจำนวนพรรคการเมืองที่ร่วมกันจัดตั้งรัฐบาลในรัฐบาลสมัยแรกหลังการเลือกตั้งทั่วไปในแต่ละครั้ง

* การเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ 1-6 ยังไม่มีกฎหมายรับรองการจัดตั้งพรรคการเมือง

** เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม พ.ศ. 2549 ศาลรัฐธรรมนูญสั่งให้การเลือกตั้งเมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2549 ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญและให้จัดการเลือกตั้งใหม่

ผลแห่งการครองอำนาจอย่างยาวนานของพรรคไทยรักไทยจนกระทั่งสามารถจัดตั้งรัฐบาลพรรคเดียวได้นั้น ส่งผลให้นักวิชาการหลายท่านต่างหวั่นวิตกต่อสภาพการเมืองไทยที่อาจถูกครอบงำ (dominated) โดยกลุ่มการเมืองเดียวจนกระทั่งกลุ่มการเมืองอื่นไม่สามารถเข้ามามีบทบาท หรืออาจมีก็ี้อำนาจต่อรองทางการเมืองได้น้อย การครอบงำของพรรคไทยรักไทยนั้นมีไม่ว่าเป็นการครอบงำอำนาจทางด้านนิติบัญญัติ ทั้งทางด้านกรเปิดอภิปรายทั่วไป อภิปรายไม่ไว้วางใจ รัฐบาล หรือการทำงานของคณะกรรมการ อันเนื่องมาจากจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเกินครึ่งเป็นสมาชิกจากพรรคไทยรักไทย ตลอดจนจนถึงการครอบงำอำนาจทางฝ่ายบริหาร อันเนื่องมาจากคณะรัฐมนตรีต่างก็มาจากสมาชิกพรรคการเมืองเดียวทั้งสิ้น รวมไปถึงจนถึงการหวั่นวิตกในด้านการครอบงำทางเศรษฐกิจ เพราะพรรคได้รับเงินสนับสนุนทางการเมืองมาจากกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างมหาศาล ประกอบกับผู้ให้ทุนสนับสนุนทางการเมืองกับพรรคยัง

เป็นบุคคลในกลุ่มธุรกิจที่มีความใกล้ชิดกับเครือข่ายหรือมีสายสัมพันธ์ทางด้านธุรกิจต่อกันกับสมาชิกพรรค⁹ จนกระทั่งสามารถควบคุมองค์กระหรือระตามรัฐธรรมนูญที่ถูกต้องให้เป็นหน่วยตรวจสอบอำนาจของรัฐ ที่มีความเป็น “กลาง” ภายใต้กติกาทางการเมืองใหม่ รวมไปถึงการควบคุมสื่อต่าง ๆ โดยรัฐหรือคนในรัฐบาล ไม่ว่าจะสื่อโทรทัศน์ วิทยุ และหนังสือพิมพ์ หรือแม้กระทั่งสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (website) อีกทั้งยังได้ขยายแขนงครอบคลุมทั้งระบบราชการ อดบพบาทนักวิชาการ ปิดกั้นการกระจายอำนาจ จำกัดบทบาทของกลุ่มองค์กรเอกชน (NGOs)

ผู้เขียนได้พบว่าในงานทางวิชาการและสื่อสิ่งพิมพ์จำนวนมาก ได้กล่าวถึงการครอบงำทางการเมืองโดยรัฐบาลพรรคเดียวเช่นนี้ว่า “ระบอบทักษิณ”¹⁰ ประกอบกับในงานของ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ยังได้กล่าวถึงผลกระทบและความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดจากการก่อตัวของระบอบทักษิณ โดยได้กล่าวว่า “ระบอบทักษิณส่งผลให้เกิดระบบรัฐบาลเสียงข้างมากแบบ “เบ็ดเสร็จ” และระบบรัฐบาลพรรคเดียวอันเกิดจากกลุ่มการเมืองเดียวคุ่มรัฐบาลซึ่งกลุ่มการเมืองที่กุมอำนาจมากที่สุดนั้น ได้แก่ กลุ่มชินวัตร ที่มี พ.ต.ท.ดร. ทักษิณในฐานะหัวหน้าพรรคไทยรักไทย และนายกรัฐมนตรีนครินทร์ เป็นหัวหน้ากลุ่มการเมือง”¹¹

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการคนสำคัญอีกหลายท่านต่างออกมาแสดงความคิดเห็นผ่านทางบทความ หรือตำราวิพากษ์ทางการเมืองกันอย่างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็น เกษียร เตชะพีระ,

⁹ รั้งสรรค์ ณะพรพันธุ์, จาก Thaksinomics สู่ทักษิณาธิปไตย (กรุงเทพมหานคร: openbooks, 2548), น. 27-28.

¹⁰ จากการสำรวจพบคำนี้ถูกใช้ในวาระต่าง ๆ อาทิ การจัดเวทีสาธารณะเรื่อง “2 ปีระบอบทักษิณ กับสถานการณ์การละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย” โดยคณะทำงานปกป้องนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชน เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2546, วารสาร “ฟ้าเดียวกัน” ได้เชิญนักวิชาการและนักพัฒนาองค์กรเอกชนประมาณ 30 คน เข้าร่วมระดมสมองในหัวข้อ “ระบอบทักษิณ ความเป็นมา และความเป็นไปในอนาคต” เมื่อวันที่ 10-11 มกราคม พ.ศ. 2547, นายธีรยุทธ บุญมี อาจารย์ประจำคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้วิเคราะห์สถานการณ์การเมืองภายใต้หัวข้อเรื่อง “4 ปี ระบอบทักษิณ ก้าวสู่การเมืองระบอบเผด็จการพรรคเดียวของไทยรักไทย มุ่งยึดสัมปทานประเทศ” ที่อาคาร 60 ปี ชั้น 3 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2547 เป็นต้น.

¹¹ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, ผลกระทบและความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายหลังการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ปี พ.ศ. 2548 (งานวิจัยทุนสนับสนุนจากงบประมาณแผ่นดิน ประจำปี พ.ศ. 2548 สถาบันสัญญา ธรรมศักดิ์ เพื่อประชาธิปไตย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กันยายน 2549), น. 6-1 - 6-21.

ธีรยุทธ บุญมี, สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์, นิธิ เอียวศรีวงศ์, เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, รัชสรรค์ ณะพรพันธุ์, อัมมาร สยามวาลา, Pasuk Phongpaichit and Chris Baker, Dun can McCargo and Ukrist Patthamanand และนักวิชาการอื่น ๆ อีกมากมาย ทั้งในด้านที่เห็นด้วยกับรัฐบาลพรรคเดียวที่สามารถตัดสินใจดำเนินนโยบายต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวดเร็ว คล่องตัว ทันต่อความต้องการของประชาชน และทั้งที่ไม่เห็นด้วยเพราะจะส่งผลให้เกิดการครอบงำทางการเมืองที่ผูกขาดโดยกลุ่มการเมืองเดียว จนกระทั่งเป็นตัวทำลายกลไกการตรวจสอบของระบอบประชาธิปไตย

อย่างในงานของ พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ ได้ประมวลคำวิจารณ์ใหญ่ ๆ ของนักวิชาการแต่ละกลุ่มต่อระบอบทักษิณออกประมาณ 4 กลุ่มคือ (1) มองว่ารัฐบาลทักษิณใช้จ่ายเงินภาครัฐไม่สมเหตุสมผล จากนโยบายประชานิยม และหวังผลทางการเมืองซึ่งนำไปสู่วิกฤต จนเป็นการคอร์รัปชันเชิงบูรณาการ (2) มองว่าสิ่งที่รัฐบาลทักษิณทำนั้นเป็น “เผด็จการ” มากกว่า “ประชาธิปไตย” (3) มองว่ารัฐบาลทักษิณเป็นรัฐนายทุน หรือรัฐทุนนิยม และ (4) มองว่ารัฐบาลทักษิณไม่ได้ส่งเสริมให้เกิดศักยภาพชุมชน แต่เป็นการหยิบยื่นบางสิ่งบางอย่างให้ ซึ่งในระยะยาวมันลดทอนพลังของชุมชน เช่น นโยบายเอื้ออาทรต่าง ๆ¹² หรือในบทความเรื่อง พรรคการเมืองกับการสร้างประชาธิปไตย ของ นิยม รัฐอมฤต ได้กล่าวไว้ว่า “ประชาชนต่างคล้อยตามคำโฆษณาหาเสียงของพรรคไทยรักไทยด้วยโดยไม่ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องมีกลไกการตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพและทรงพลังภายใต้ระบบการเมืองที่พรรคการเมืองเดียวกุมเสียงข้างมาก เด็ดขาดในสภาผู้แทนราษฎร...กรณีของประเทศไทย การมีรัฐบาลพรรคเดียวอาจเป็นเรื่องใหม่และไม่คุ้นเคยของประชาชน ทำให้คนบางกลุ่มกลัวเกรงไปต่าง ๆ นานา ด้วยเหตุผลดังนี้ การเกรงกลัวจากการกระทำของผู้นำรัฐบาลที่ผ่านมาซึ่งเน้นประสิทธิภาพ ความเข้มแข็ง ความรวดเร็ว จนบางครั้งถูกมองว่าชอบใช้อำนาจในการแก้ไขปัญหา มากกว่าออมชอม ไม่ยอมเสียเวลากับการวิพากษ์วิจารณ์ และมองผู้วิจารณ์ไม่รู้ปัญหา ไม่ได้สัมผัสกับข้อเท็จจริง และสื่อมวลชนก็รู้สึกว่ามีปัญหาติดขัดและมีความอึดอัดในการทำหน้าที่ อีกทั้งยังมีความกลัวว่าพรรคไทยรักไทยจะเป็นพรรคของบุคคลมากกว่าการเป็นพรรคการเมืองมหาชน เพราะอำนาจภายในพรรคขึ้นอยู่กับการตัดสินใจ

¹² สรุปความจาก พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ “ระบอบทักษิณ,” ฟ้าเดียวกัน 2(1 มกราคม - มีนาคม

ของหัวหน้าพรรคหรือแกนนำพรรคเพียงไม่กี่คน ประกอบกับการที่พรรคเป็นรัฐบาลพรรคเดียวจึงเป็นความเสี่ยงที่จะทำให้อำนาจการเมืองตกเป็นของส่วนบุคคลและทำให้ระบบการเมืองที่ร่วมต่อสู้กันมาจนได้ประชาธิปไตยอาจย้อนกลับไปสู่การเมืองในระบบผูกขาดเหมือนยุคก่อน 14 ตุลาคม 2516¹³ หรือแม้จนกระทั่งมีการตั้งคำถามเกี่ยวกับว่ารัฐบาลพรรคเดียวของไทยว่าอาจเข้าสู่การเป็น “ระบบพรรคเด่นพรรคเดียว” เฉกเช่นพรรคเสรีประชาธิปไตยของญี่ปุ่น หรือพรรคองค์การแห่งชาติเอกภาพชาวมลายู (UMNO) ของมาเลเซียได้หรือไม่¹⁴

ซึ่งในการให้คำจำกัดความของระบบพรรคเด่นพรรคเดียวนั้น อาจมีนักวิชาการหลายท่านต่างเรียกไปต่าง ๆ นานา ดังเช่น “พรรคเด่นพรรคเดียว (predominant party)” โดย Alan Ware หรือ Giovanni Sartori และเรียกว่า “ระบอบพรรคครึ่ง (one-and-one half party system)” โดย Robert Scalapino และ Junnosuke Masami และเรียกว่าเป็น “ระบอบพรรคการเมืองเดียวครอบงำ (one-party dominance)” โดย T.J.Pempel และเขาได้กล่าวว่า “ระบอบพรรคการเมืองเดียวครอบงำเป็นระบบพรรคการเมืองในระบบประชาธิปไตยที่ไม่ปกติ (uncommon democracies) เนื่องจากการครอบงำที่ยาวนานของพรรคโดยรัฐบาลพรรคเดียวทำให้นโยบายพรรคกลายเป็นนโยบายแห่งชาติ และการออกนโยบายนั้นก็เพื่อเอื้อกับกลุ่มที่สนับสนุนพรรคตน โดยหวังให้ผู้สนับสนุนกลับมาเลือกตนอีกครั้ง หรือให้การสนับสนุนทางการเงินกับพรรค เป็นผลให้พรรคฝ่ายตรงข้ามทวีความอ่อนแอลงโดยไม่สามารถแทรกแซงการครอบงำของรัฐบาลพรรคเดียวที่ต้องการจะคงอำนาจตลอดไปได้เลย”¹⁵

ดังนั้นผลจากการที่รัฐบาลพรรคเดียว ดังเช่น พรรคไทยรักไทย ได้ทำการครอบงำองค์กรหรือกลุ่มทางการเมืองต่าง ๆ ก็อาจทำให้เกิดระบอบประชาธิปไตยที่ไม่ปกติตามที่ T.J.Pempel ได้กล่าวไว้เช่นเดียวกัน เพราะผู้เขียนเห็นว่าระบบพรรคเด่นพรรคเดียวกับรัฐบาลพรรคเดียวเปรียบเสมือนเหรียญคนละด้านกันที่สามารถนำลักษณะการก่อเกิด และการครอบงำมาอธิบาย

¹³ สรุปความจาก นิยม รัฐอมฤต, “พรรคการเมืองกับการสร้างประชาธิปไตย,” วารสารพรรคการเมืองสัมพันธ์ 11(มกราคม - มีนาคม 2548):14-17

¹⁴ ชัยชนะ อิงคะวัต, “พรรคเด่นพรรคเดียวกับประชานิยมโลก : การเมืองเปรียบเทียบในศตวรรษใหม่,” สยามรัฐ สัปดาห์วิจารณ์ 51(11-17 กุมภาพันธ์ 2548):27.

¹⁵ T.J.Pempel, edited, Uncommon Democracies the One-party Dominant Regimes (U.S.A.: Cornell University Press, 1990), pp. 359-360.

แทนกันได้ จึงเป็นเหตุให้ผู้เขียนสนใจและต้องการศึกษาว่า ถึงนิยามความหมายของรัฐบาลพรรคเดียวเพราะมีเคยมักมีผู้ใดที่ให้ความหมายอย่างลึกซึ้ง ประกอบกับต้องการศึกษาไปจนถึงเหตุว่าเหตุปัจจัยตัวใดที่เอื้อต่อการก่อเกิดรัฐบาลพรรคไทยรักไทยจนกระทั่งก้าวเข้าสู่การเป็น “รัฐบาลพรรคเดียว” โดยจะทำการศึกษาทั้งจากการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2544 และการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2548 และปัจจัยที่ว่านั้นมีปัจจัยตัวใดที่สำคัญที่สุดอันจะเป็นตัวส่งผลขับเคลื่อนให้พรรคการเมือง เกิดการจัดตั้งรัฐบาลพรรคเดียวขึ้นได้ ทั้งนี้อาจจะเป็นได้ทั้งปัจจัยที่เกิดขึ้นจากตัวภายในพรรคการเมืองเอง และปัจจัยที่เกิดจากภายนอกพรรคการเมือง ประกอบกับปัจจัยเหล่านั้นได้เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์และส่งผลกระทบต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างไร กับพัฒนาการทางการเมืองของไทยในช่วงเวลาดังกล่าว เพื่อให้ทราบถึงวิธีการครอบงำทางการเมือง และวิธีการคงอำนาจ (stay of powers) โดยพรรคการเมืองเดียว และเมื่อเกิดปรากฏการณ์รัฐบาลพรรคเดียวขึ้นอีกครั้งในอนาคต เราจะได้รู้วิธีหลีกเลี่ยงการก่อเกิดของรัฐบาลพรรคเดียวที่ส่งผลให้เกิดระบอบประชาธิปไตยที่ไม่ปกติได้อย่างทันทั่วทั้งที่ เพื่อให้การพัฒนาระบอบประชาธิปไตยของไทยมีความเข้มแข็งสืบเนื่องต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงแนวคิดและทฤษฎีของ “รัฐบาลพรรคเดียว (single party government)” โดยการใช้แนวคิดและทฤษฎี “ระบบพรรคเด่นพรรคเดียว (predominant party system)” เพื่อหา นิยามความหมาย การก่อเกิดและการครอบงำอำนาจของ “รัฐบาลพรรคเดียวอย่างเป็นระบบ”
2. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยการก่อเกิดของรัฐบาลพรรคเดียวในต่างประเทศ ในกรณีศึกษา พรรคเสรีประชาธิปไตย (Liberal Democratic Party: LDP) ของญี่ปุ่น พรรคแห่งชาติเอกภาพชาวมลายู (United Malays National Organization: UMNO) ของมาเลเซีย และพรรคกิจประชาชน (People's Action Party: PAP) ของสิงคโปร์ ว่าแนวคิดหรือปัจจัยใดจะสามารถนำมาประยุกต์ใช้ เพื่อเป็นแนวทาง (approach) ในการอธิบายปรากฏการณ์ ที่เกิดขึ้นของรัฐบาลพรรคเดียวภายใต้ พรรคไทยรักไทย
3. เพื่อศึกษาถึงการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวในการเมืองไทย ภายใต้พรรคไทยรักไทย รวมทั้งวิเคราะห์ถึงปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อกรก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียว ภายใต้พรรคไทยรักไทย อย่างเป็นระบบ

สมมติฐานการวิจัย

การก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวภายใต้พรรคไทยรักไทย เกิดจากปัจจัยด้านสภาวะเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ปัจจัยด้านผู้นำพรรคการเมือง ปัจจัยทางด้านนโยบายพรรคการเมือง และปัจจัยด้านความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่ง ซึ่งแต่ละปัจจัยได้ส่งผลเชื่อมโยงต่อกันและกันต่อการก่อเกิดรัฐบาลพรรคไทยรักไทย พร้อมทั้งปัจจัยดังกล่าวยังได้ส่งผลกระทบต่อความล้มเหลวของระบอบประชาธิปไตย

วิธีการวิจัย

การศึกษาในงานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาในเชิงคุณภาพโดยใช้การพรรณนา และวิเคราะห์ (descriptive and analytical methods) ควบคู่กันไป ทั้งนี้โดยการอาศัยข้อมูลที่ได้มาโดยวิธี ดังต่อไปนี้

1. การค้นคว้า และการรวบรวมข้อมูลและความคิดเห็นในทางวิชาการจากเอกสารทั้งของไทย และต่างประเทศ อาทิ

1.1 เอกสารต่าง ๆ ของทางราชการที่มีเนื้อหาที่ว่าด้วยเรื่องพรรคการเมืองและการเลือกตั้ง เช่น เอกสารของคณะกรรมการการเลือกตั้ง, เอกสารของสภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น

1.2 เอกสารทางกฎหมาย เช่น รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540, พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2541, พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541, กฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

1.3 เอกสารอื่น ๆ เช่น วิทยานิพนธ์, หนังสือ, วารสาร, หนังสือพิมพ์รายวัน, หนังสือรายสัปดาห์ตลอดจนจุลสารต่าง ๆ ทั้งของไทยและต่างประเทศ

2. การศึกษาภาคสนาม (field research) ได้แก่ การสัมภาษณ์สมาชิกพรรคไทยรักไทย หรือกรรมการบริหารพรรคไทยรักไทย และจากการสัมภาษณ์ไต่ถามจากนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการเมืองการปกครอง รวมทั้งเจ้าหน้าที่ที่ดำเนินการเกี่ยวกับกิจกรรมของพรรคการเมืองและการเลือกตั้ง เป็นต้น

ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตการศึกษา เรื่อง การก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวในการเมืองไทย : ศึกษากรณีพรรคไทยรักไทย ผู้เขียนศึกษาถึง “รัฐบาลพรรคเดียว” เฉพาะในสังคมเสรีประชาธิปไตย ของประเทศในแถบเอเชีย เพราะมีลักษณะทางวัฒนธรรมการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่ค่อนข้างคล้ายคลึงกัน อันได้แก่ พรรคเสรีประชาธิปไตย (Liberal Democratic Party: LDP) ของญี่ปุ่น พรรคแห่งชาติเอกภาพชาวมลายู (United Malays National Organization: UMNO) ของมาเลเซีย และพรรคกิจประชาชน (People's Action Party: PAP) ของสิงคโปร์ เพื่อรวบรวมแนวคิดรัฐบาลพรรคเดียวของต่างประเทศ มาประยุกต์เป็นแนวทางในการอธิบายถึงปัจจัยการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวของไทย ภายใต้พรรคไทยรักไทย

สำหรับข้อจำกัดช่วงเวลาในการศึกษา ผู้เขียนขอแบ่งเวลาในการอธิบายและวิเคราะห์ ปัจจัยการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ออกเป็น 2 ช่วงเวลา คือ

ช่วงแรก ศึกษาตั้งแต่สภาวะเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ทั้งวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และกระแสปฏิรูปการเมืองในช่วงระหว่าง ปี พ.ศ. 2531 - ปี พ.ศ. 2540 ที่ส่งผลให้พรรคไทยรักไทย ได้เริ่มก่อตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2541 จนถึง ช่วงเวลาในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 20 เมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544 ในฐานะที่เป็นจุดเริ่มต้นต่อการก่อเกิดรัฐบาลพรรคไทยรักไทย แบบรัฐบาลพรรคเดียวพรรคชั้นนำ

ช่วงที่สอง ศึกษาตั้งแต่วันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 ซึ่งเป็นวันที่ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้าพรรคไทยรักไทย ได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 23 ของไทย จนกระทั่งถึงการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 21 เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548 อันเป็นจุดกำเนิดของ “รัฐบาลพรรคเดียวแบบพรรคเด่นพรรคเดียว” ภายใต้การเลือกตั้งในระบบประชาธิปไตยครั้งแรกของไทย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

แม้ว่ารัฐบาลพรรคเดียว ภายใต้พรรคไทยรักไทย จะเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นครั้งแรกในการเมืองไทย อันส่งผลให้การเมืองไทยมีเสถียรภาพ และเข้มแข็ง อันเนื่องมาจากการทำงานของรัฐบาลที่รวดเร็ว ฉับไว แต่ในทางกลับกันก็เหมือนเหรียญคนละด้านที่ส่งผลให้เห็นถึงข้อเสียจากความมีเสถียรภาพ และความเข้มแข็ง เพราะรัฐบาลครอบงำกลุ่มการเมืองอื่น ๆ มากเกินไปจนลดบทบาทการโต้แย้งทางการเมือง โดยทำการบริหารประเทศและขยายอำนาจไปในทุกทิศทุกทาง ไม่ว่าจะเป็นอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ หรือสังคม เพื่อตอบสนองกลุ่มผู้สนับสนุนจนไม่

ว่าจะเป็น กลุ่มทุนที่บริจาคเงินให้กับพรรค หรือให้กับประชาชนที่เลือกพรรคตนเข้ามา ในการที่หวังว่า คนกลุ่มเหล่านี้จะเลือกพรรคตนอีกในสมัยหน้า และอาจออกนโยบายเพื่อกลุ่มตนมากไป จนเกิดเป็นผลประโยชน์ทับซ้อน และอาจกลายเป็นปัญหาคอร์รัปชัน (corruption) ส่งผลให้เกิดระบบประชาธิปไตยที่ไม่ปกติ (uncommon democracies) ในที่สุด

ด้วยเหตุนี้งานวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้จึงมีประโยชน์ที่ผู้เขียนสามารถอธิบาย และศึกษาวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดของรัฐบาลพรรคเดียว อันได้แก่ปัจจัยด้านสภาวะเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์, ปัจจัยด้านผู้นำพรรคการเมือง, ปัจจัยด้านนโยบายพรรคการเมือง และปัจจัยด้านความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่ง และปัจจัยเหล่านี้ได้ส่งผลต่อเนื้อให้รัฐบาลพรรคเดียวคงอำนาจได้อยู่ (stay of power) ได้อย่างไร จนกระทั่งทราบว่าอะไรเป็นปัจจัยหลักต่อการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียว เพราะผู้เขียนมีทัศนะว่า เมื่อทราบถึงปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการก่อเกิดและการดำรงอยู่ของรัฐบาลพรรคเดียว เราจะทราบถึงวิธีการแก้ไขเพื่อหลีกเลี่ยงการครอบงำทางการเมืองจากกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งจากปัจจัยตัวนั้นได้ เพื่อให้โอกาสการเข้ามาเล่นบทบาททางการเมืองได้กระจายอำนาจไปยังกลุ่มการเมืองอื่น ๆ เพื่อส่งเสริมต่อระบบประชาธิปไตย ที่ประชาชนทุกกลุ่มจะสามารถก้าวเข้ามามีส่วนร่วมที่ความเท่าเทียมทางการเมืองอีกครั้ง

รวมทั้งงานวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ยังได้รวบรวมแนวคิดและทฤษฎีของรัฐบาลพรรคเดียว ตลอดจนได้มีการนิยามความหมายของคำว่า “รัฐบาลพรรคเดียว” ขึ้นใหม่ อีกทั้งในงานนี้ยังทำให้เราได้ทราบถึงความแตกต่างของ “รัฐบาลพรรคเดียว” และ “ระบบพรรคเด่นพรรคเดียว” ได้อย่างเป็นระบบ เพราะผู้เขียนได้นำแนวคิดและทฤษฎีของระบบพรรคเด่นพรรคเดียวจากการรวบรวมแนวคิดของนักวิชาการต่างประเทศมาใช้เป็นแนวทางในการอธิบายแนวคิด และทฤษฎีของรัฐบาลพรรคเดียว พร้อมทั้งได้ทราบถึงปัจจัยการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวในต่างประเทศ ในกรณีศึกษาพรรคเสรีประชาธิปไตย (Liberal Democratic Party: LDP) ของญี่ปุ่น พรรคแห่งชาติเอกภาพชาวมลายู (United Malays National Organization: UMNO) ของมาเลเซีย และพรรคกิจประชาชน (People's Action Party: PAP) ของสิงคโปร์ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นของรัฐบาลพรรคเดียวภายใต้พรรคไทยรักไทยได้อีกด้วย

นิยามคำศัพท์เฉพาะ

รัฐบาลพรรคเดียว มีด้วยกัน 2 นิยามความหมาย อันได้แก่ หนึ่ง รัฐบาลพรรคเดียวแบบแท้จริง (single party government) ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงหลังจากเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2548 ที่พรรคไทยรักไทยสามารถเป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลพรรคเดียวได้โดยพรรคการเมืองเดียว

และดำเนินการบริหารงานมาได้เพียง 11 เดือน ตั้งแต่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2548 ถึง 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 อันเนื่องมาจากการที่ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ประกาศยุบสภาผู้แทนราษฎร และกำหนดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปใหม่ในวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2549 และ สอง รัฐบาลพรรคเดียวแบบชั้นนำ (one-dominant party government) ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงหลังจากเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2544 ที่พรรคไทยรักไทยสามารถเป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลผสมหลายพรรคการเมืองและดำเนินการบริหารงานจนครบวาระ 4 ปี ตั้งแต่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 ถึง 8 มีนาคม พ.ศ. 2548

รัฐบาลพรรคเดียวแบบพรรคเด่นพรรคเดียว (single party government) หมายถึง การที่พรรคการเมืองพรรคหนึ่งได้รับคะแนนเสียงในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเกินกึ่งหนึ่งของคะแนนเสียงทั้งหมด ภายใต้การเลือกตั้งในระบบประชาธิปไตย จนพรรคการเมืองนั้นสามารถจัดตั้งรัฐบาลพรรคเดียวได้เพียงพรรคการเมืองเดียว และยังผลให้พรรคการเมืองอื่น ๆ มีความยากลำบากในการจัดตั้งรัฐบาลผสมร่วมกับพรรคการเมืองที่เหลือขึ้นมาแข่งขัน

นอกจากนั้นพรรคการเมืองที่สามารถเรียกได้ว่ามีคุณสมบัติเป็นรัฐบาลพรรคเดียวได้นั้น จะต้องมียุทธศาสตร์ตาม 3 มิติ ที่ชัดเจนดังนี้ (1) พรรคต้องครอบงำจำนวนที่นั่งในสภาให้มากกว่าพรรคการเมืองคู่แข่ง (dominant in number) จนทำให้พรรคการเมืองคู่แข่งมีจำนวนที่นั่งน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ (2) พรรคต้องอยู่ในสถานะที่สนุกกับการต่อรองอำนาจ (dominant bargaining position) อย่างมีประสิทธิภาพกับกลุ่มการเมืองอื่น ๆ หรือพรรคการเมืองขนาดเล็ก และมีใช่เพียงการมีอำนาจต่อรองในสภาผู้แทนราษฎรเท่านั้น จำเป็นต้องครอบงำจนได้ตำแหน่งยุทธศาสตร์ (strategic position) ที่สูงกว่ากลุ่มอื่น และ (3) ต้องครอบงำจนพรรคเข้าเป็นเนื้อเดียวกับรัฐบาล (dominant governmentally) นโยบายของพรรคผลัดแปรเป็นนโยบายสาธารณะ สู่การกลายเป็น วาระนโยบายการเมืองแห่งชาติ (National Political Agenda) กระทั่งครอบงำผู้เลือกตั้ง, พรรคการเมืองอื่น ๆ, การก่อรูปเข้าเป็นส่วนต่าง ๆ ของรัฐบาล สู่ นโยบายสาธารณะ

รัฐบาลพรรคเดียวทำให้รัฐบาลมีเสถียรภาพที่มั่นคง การบริหารประเทศดำเนินไปได้รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพสูงก็ตาม แต่กลับมีข้อเสียอยู่ตรงที่การ “หลงอำนาจ” ของพรรคที่ครองอำนาจอยู่ เพราะเมื่อพรรคครองอำนาจในรัฐบาลนานวันโดยไม่ฟังเสียงคัดค้านของกลุ่มการเมืองอื่น ๆ ประกอบกับเมื่อพรรคฝ่ายค้านครองอำนาจค้ำอย่างยาวนาน จะทำให้ฝ่ายค้านหมดอำนาจในการต่อรองกับพรรครัฐบาลไปในที่สุด เพราะมีคะแนนเสียงน้อยกว่าคะแนนเสียงข้างมากแบบเบ็ดเสร็จ (less-than-absolute majority) ย่อมสามารถก่อปัญหาให้กับทฤษฎีประชาธิปไตย (democratic theory) จนส่งผลให้ระบบประชาธิปไตยกลายเป็น “ประชาธิปไตยที่ไม่ปกติ (uncommon democracies)” เพราะเวทีการเมืองทั้งฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายบริหารต่างถูก

ครอบงำโดยรัฐบาลที่มาจากพรรคเพียงพรรคเดียว อันขาดการต่อรองอำนาจจากกลุ่มการเมืองอื่น โดยสิ้นเชิง

รัฐบาลพรรคเดียวแบบชั้นนำ (one-dominant party government) หมายถึง การที่พรรคการเมืองหลายพรรคได้ร่วมกันจัดตั้งขึ้นเป็นรัฐบาลผสม แต่กลับมีเพียงพรรคการเมืองหนึ่งเดียวที่มีอำนาจในการต่อรองทางการเมืองมากกว่าพรรคร่วมรัฐบาลด้วยตนเอง หรือพรรคการเมืองฝ่ายค้านอื่น ๆ ซึ่งมีความคล้ายคลึงกันกับคุณสมบัติการเป็นรัฐบาลพรรคเดียวแบบพรรคเด่นพรรคเดียวทุกประการ หากต่างกันตรงที่ว่ารัฐบาลพรรคเดียวแบบชั้นนำนั้น เกิดจากรัฐบาลผสมหลายพรรคมิได้เกิดจากการที่พรรคการเมืองเดียวจัดตั้งรัฐบาล พรรคการเมืองที่มีอำนาจต่อรองสูงสุดตามความหมายนี้ ก็สามารถจัดได้ว่าอยู่ในกลุ่มของรัฐบาลพรรคเดียวแบบชั้นนำได้เช่นกัน ดังที่เรียกว่า “top party”

ผู้นำทางการเมือง (political leadership) หมายถึง ผู้ดำรงสถานภาพทางอำนาจในการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เป็นผู้ควบคุมวิถีชีวิตของสังคมโดยผ่านกระบวนการทางการเมือง อันได้แก่ การได้รับการเลือกตั้ง และมีกรใช้อำนาจทางการเมือง การตัดสินใจนโยบายสาธารณะด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ คนทั้งสังคม ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และการต่างประเทศ ในที่นี้จะหมายถึง พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร

นโยบายพรรคการเมือง (party policies) หมายถึง นโยบายที่พรรคการเมืองนำมาจากการสำรวจความคิดเห็นจากความต้องการของประชาชน และกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ เพื่อใช้สำหรับการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง และเมื่อพรรคการเมืองนั้นได้เข้าไปมีบทบาทในสภาผู้แทนราษฎร โดยได้รับเลือกตั้งเป็นพรรครัฐบาลแล้ว พรรคการเมืองจะนำนโยบายของพรรคตนมาเป็นนโยบายของรัฐบาล เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนที่เลือกพรรคตนเข้ามาเป็นการตอบแทน ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงนโยบายของพรรคไทยรักไทย

ความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่ง (weaknesses of the opposite political party) หมายถึง ความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่งของพรรคไทยรักไทย ทั้งที่เกิดจากความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่งเอง และเกิดจากความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่งจากการควมรวมพรรคเข้ากับพรรคไทยรักไทย ซึ่งในที่นี้พรรคการเมืองคู่แข่งจะประกอบไปด้วย พรรคประชาธิปัตย์ พรรคชาติไทย พรรคเสรีธรรม พรรคความหวังใหม่ พรรคชาติพัฒนา พรรคมหาชน

แนวการเสนอวิทยานิพนธ์

ในการศึกษาเรื่อง “การก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวในการเมืองไทย : ศึกษากรณีพรรคไทยรักไทย” ผู้เขียนได้จัดลำดับเค้าโครงเรื่อง โดยแบ่งเนื้อเรื่องตามลำดับความสำคัญก่อนหลังรวมเป็น 6 บทด้วยกันดังนี้

บทที่ 1 บทนำ เป็นการกล่าวถึงสภาพความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาของเรื่องที่จะทำการศึกษา วัตถุประสงค์การวิจัย การกำหนดสมมติฐานการวิจัย รวมทั้งวิธีการวิจัย ขอบเขตการศึกษา ตลอดจนชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย นิยามคำศัพท์เฉพาะ และแนวทางการศึกษา

บทที่ 2 ทฤษฎีและแนวคิดรัฐบาลพรรคเดียว จะอธิบายถึงความหมายของพรรคการเมือง หน้าที่และประโยชน์ของพรรคการเมือง ความคิดเกี่ยวกับการเป็นสมาชิกพรรคการเมืองระบบพรรคการเมือง พร้อมทั้งศึกษาถึงทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับ “รัฐบาลพรรคเดียว (single party government)” โดยการนำทฤษฎีและแนวคิดของ “ระบอบพรรคเด่นพรรคเดียว (predominant party system)” ใช้ในการอธิบาย

บทที่ 3 รัฐบาลพรรคเดียวในต่างประเทศกับตัวแบบการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียว จะเป็นการศึกษาถึง รัฐบาลพรรคเดียวในต่างประเทศของประเทศเสรีประชาธิปไตย ในประเทศแถบเอเชีย อันได้แก่ พรรคเสรีประชาธิปไตย (Liberal Democratic Party: LDP) ของญี่ปุ่น พรรคแห่งชาติเอกภาพชาวมลายู (United Malays National Organization: UMNO) ของมาเลเซีย และพรรคกิจประชาชน (People's Action Party: PAP) ของสิงคโปร์ เพื่อนำมาปรับใช้เป็นแนวทางในการอธิบาย รัฐบาลพรรคเดียวภายใต้พรรคไทยรักไทย จนสามารถสรุปเป็นตัวแบบการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียว (one-dominant party government-formed approach)

บทที่ 4 ปัจจัยการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวแบบซึ่งนำภายใต้พรรคไทยรักไทยปี พ.ศ. 2544 ในบทนี้จะกล่าวถึงกำเนิดพรรคไทยรักไทยในปี พ.ศ. 2541 จนได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ปี พ.ศ. 2544 โดยจะทำการศึกษาและวิเคราะห์โดยใช้ถึงปัจจัยการก่อเกิด รัฐบาลพรรคเดียว 4 ปัจจัย อันได้แก่ (1) ปัจจัยด้านสภาวะเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ (2) ผู้นำพรรคการเมือง (3) นโยบายพรรคการเมือง และ (4) ความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่ง

บทที่ 5 ปัจจัยการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวแบบพรรคเด่นพรรคเดียวภายใต้พรรคไทยรักไทยปี พ.ศ. 2548 กับการครอบงำอำนาจแบบเบ็ดเสร็จ ในบทนี้จะศึกษาถึงปัจจัยหลักสำคัญที่ต่อเนื่องจากบทที่ 4 อันส่งผลต่อการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวภายใต้พรรคไทยรักไทยในปี

พ.ศ. 2548 โดยจะทำการศึกษาและวิเคราะห์โดยใช้ปัจจัยการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียว 3 ปัจจัย อันได้แก่ (1) ผู้นำพรรคการเมือง (2) นโยบายพรรคการเมือง และ(3) ความอ่อนแอของพรรคการเมือง คู่แข่ง รวมถึงจะกล่าวถึงว่าในแต่ละปัจจัยของการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวนั้น ได้ส่งผลกระทบต่อ พัฒนาการทางการเมืองของไทยอย่างไรบ้าง

บทที่ 6 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล แนวโน้มการเมืองไทยในอนาคต และข้อเสนอแนะ ในบทนี้ช่วงต้นจะกล่าวถึงเหตุสิ้นสุดของรัฐบาลพรรคเดียวภายใต้พรรคไทยรักไทยอย่างคร่าว ๆ เพื่อที่จะประมวลปัญหาจากการศึกษาในบทต่าง ๆ ข้างต้น ให้เข้ากับกรอบการวิเคราะห์ในแนวคิด และทฤษฎีรัฐบาลพรรคเดียว เพื่อทดสอบสมมติฐานการศึกษาที่กำหนดไว้ และให้เป็นตามหลัก วัตถุประสงค์งานวิทยานิพนธ์ อันได้แก่ การกล่าวถึงว่า พรรคไทยรักไทยเป็นรัฐบาลพรรคเดียว เพราะเหตุใด เหตุปัจจัยสำคัญทั้ง 4 ปัจจัยในบทที่ 4 และบทที่ 5 ได้ส่งผลต่อการก่อเกิดและการดำรง อยู่ของรัฐบาลพรรคเดียวในการเมืองไทยอย่างไรทั้งช่วงเลือกตั้งปี พ.ศ. 2544 และ ปี พ.ศ. 2548 รวมถึงปัจจัยตัวใดน่าจะเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่ขาดเสียมิได้ต่อการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียว ภายใต้พรรคไทยรักไทย และสุดท้ายปัจจัยเหล่านั้นได้ส่งผลกระทบต่อให้เกิดความล้มเหลวต่อระบอบ ประชาธิปไตยอย่างไรบ้าง

พร้อมทั้งผู้เขียนได้เสนอแนะมาตรการบางประการ เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่ ปัจจัยการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวได้ส่งผลให้เกิดระบอบประชาธิปไตยไม่ปกติไว้ เพื่อให้การพัฒนา “พรรคการเมือง” อันเป็นสถาบันการเมืองหลักที่สมาชิกพรรคการเมืองจะเป็นตัวแทนในการเชื่อมโยง ประชาชนเข้ากับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้บริหารประเทศ จึงเป็นกลไกหลักสำคัญแห่ง การขับเคลื่อนของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างมีเสถียรภาพต่อไป